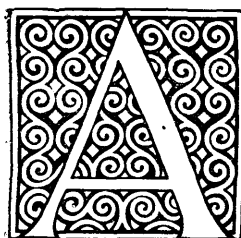

Helbing Ferenc eredeti rajza.

A MÁSODIK KÁRPÁTI BETÖRÉS.

galíciai hadműveletek fejlődésével szerves összefüggésben, november elején újra orosz csapatok jelentek meg Magyarországon északkeleti határán. Hivatalosan hadvezetőségünk november 15-én adott először hírt arról, hogy megint harcok folynak a Kárpátokban az orosz hadsereg Magyarország felé törekvő hadoszlopai ellen, melyek előretöréseit könnyűszerrel visszautasítottuk.

Ez abban az időszakban történt, amikor seregeink az októberi offenzíva után elrendelt átcsoportosítást már befejezték s a Dunajec mögött, és folytatólag Krakó körül a poroszsziléziai határig terjedő s e határ mentén észak felé húzódó új harcvonalon helyezkedtek el. Hadvezetőségünk a második hadsereget a harcvonala keleti szárnyáról, ahol Sambornál állt harcban, meglepetésszerűen vasúton a legtávolabbi nyugati szakaszra dobta, a poroszsziléziai határra. E hadművelet következtében a Kárpátok galíciai határvidéke fokozatosan gyengülő harcvonala védelme alá került. De minthogy az oroszok nemcsak a porosz határ irányában, hanem egyidejűleg Galiciában is hatalmas hadsereggel támadtak, az új csoportosítás mellett gyenge galíciai harcvonalunkat november első felében visszavettük a Kárpátokba, ahol az óriási túlerővel szemben kedvezőbb körülmények közt folytathatta a védekezést. A Kárpátokban a Dukla-szakaszon és tovább Szepes megye határán *Boroevics* harmadik hadserege

állt s kelet felé *Pflanzer-Baltin* serege csatlakozott hozzá. Ez utóbbi hadsereg-csoport nagyrészt népfölkelő csapatokból állott.

A BOROEVICS-HADSEREG HARCAI.

A két hadsereg november elején az október végén elrendelt általános visszavonulás következményeképpen általános stratégiai okokból vonult vissza. Közrejátszottak azonban a visszavonulásban közvetlen taktikai okok is, elsősorban a mindenütt jelentkező orosz túlerő, amellyel szemben a Duklától Bukovináig terjedő több mint négyszáz kilométeres fronton ez a két sereg csak gyér, tehát gyenge védővonalat vonhatott. A kárpáti vonal természetes módon két szakaszra oszlott: a nyugati szakaszra, amely közvetlenül nyugatgalíciai centrumunkhoz csatlakozott s a Poprád—Biala vidékétől egészen Uzsok tájéékáig terjedt; azután a keleti szakaszra, mely a Keleti-Erdős-Kárpátokon végig Bukovinába nyúlt be. A két szakasz közül döntő fontossága az előbbinek volt, mert szervesen illeszkedett bele a november—decemberi nagy hadműveletekbe, s a szövetséges német—osztrák—magyar seregek Kelet-Poroszországtól a Kárpátokig húzódó óriási arcvonalának jobbszárnyát alkotta. Természetes, hogy a rendelkezésre álló aránylag gyenge haderők nagyobb részét, a Boroevics tábornok vezette 3-ik hadsereget a kárpáti szakasznak erre a nyugati részére vonták össze, úgy hogy az Szepes, Sáros, Zemplénrészben Ung megyék északi határát fedezte. Boroevics, aki

nek seregét a visszavonuláskor Bruszilov orosz tábornok 8-ik hadserege követte, nyugati szárnyával Bártfa irányában, körülbelül egy héten át tartotta a kárpáti szorosokat és hágókat az utána tóduló oroszokkal szemben.

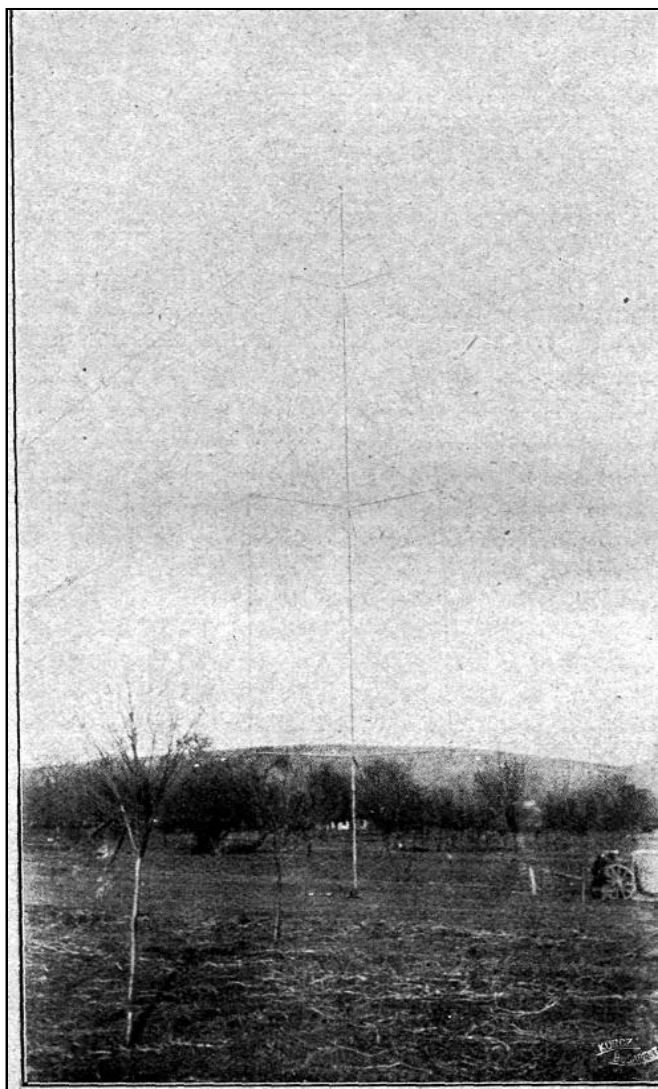
Az orosz túlerő elől azonban a kárpáti szorosokban már november harmadik hetében ki kellett térnünk, s egyes kárpáti szorosokat ideiglenesen az ellenségnek engedtünk át.

Ekkor a németekkel együttesen már megkezdtük az újabb offenzívát s Krakó körül, valamint Orosz-Lengyelországban a porosz-sziléziai határ közelében is erős harcok folytak. De egyelőre az ott kifejtett nyomás nem érezte hatását a Kárpátokban, ahol az oroszok nagy erővel igyekeztek a Duklai-, a Lupkovi- és az Uzsoki-szorosokon át Sáros, Zemplén, Bereg és Ung vármegyék területére behatolni. A har-

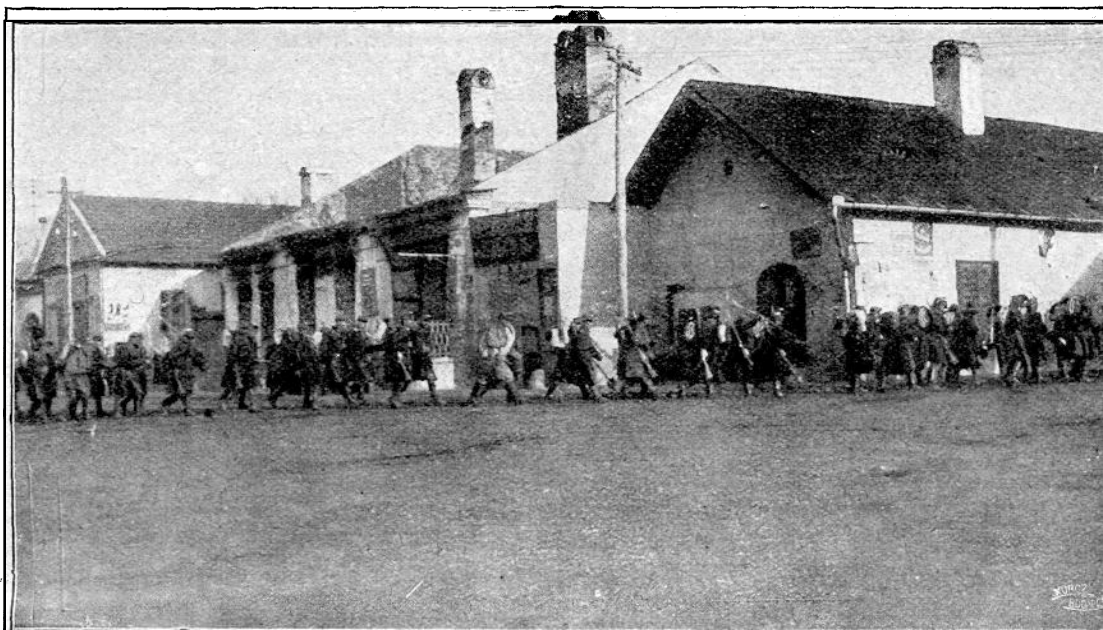
cok egyelőre a szorosok körül folytak. A határszéli községek lakossága az ország belseje felé menekült, ami nagy nyugtalanságot idézett elő.

A közönség kezdetben alig volt arról tájékoztatva, hogy tulajdonképp mi történik a Kárpátokban. Katonai okokból titkolni kellett, hogy milyen védelmi intézkedések azok, amelyekben hadvezetésünk bízik s amelyek a nyugtalanító hírek hatása alatt megriadt közönségbe is bizalmat önthetnek. Csak annyit közölhettek, hogy nincs ok az aggodalomra, mert megfelelő erővel védjük az ország határát. Ám az általános helyzet megkívánta, hogy csapatainkat egy meg hátrább eső védelmi vonalba vonjuk vissza. Ennek folytán az oroszok mindenütt előnyomultak a Kárpátoknak ezen a szakaszán, behatoltak az említett vármegyébe s eljutottak egészen Bártfáig, Homonnáig s előnyomultak dél felé az Ung völgyében is. Az oroszoknak ez a benyomulása az általános harcéri helyzet szempontjából azért volt fontos, mert összeköttetésük a Galiciában harcoló többi orosz sereggel meglazult s elvonta őket arról a harcterről, ahol a döntő események készültek: Nyugat-Galiciából, illetve annak közeléből. Ezen a harctéren időközben az oroszok közvetlen Krakó közelébe nyomultak, abban a biztos tudatban, hogy a Kárpátok felől, tehát délről fedezve vannak Magyarországra nyomult csapataik által. Boroevics hadserege kihasználta azt az előnyt, amelyet a sereg visszavonása után megszállott védelmi vonalon elért. A Bártfától Ungvárig terjedő védelmi szakasz mögött a mi hadseregünk harántirányú vasútvonalakkal is rendelkezett, míg az oroszoknak semmiféle vasúti összeköttetésük a Kárpátokban nem volt. Így történt, hogy csapataink váratlanul támadásba mentek át a Boroevics-sereg jobbszárnyán s úgy az Ung, mint a Laborca völgyében az oroszokat, nekik nagy veszteséget okozva, visszavonulásra kényszerítették. Ez a támadás szükségessé vált nemcsak Magyarország területének az ellenségtől való megtisztítása érdekében, hanem stratégiai okokból is, hogy az orosz erőket lekössük s ezáltal nyugatgaliciai harcvonalunkat mentesítsük.

Nem egész két héttel a második orosz betörés megkezdése után, november 26-ikán visszafoglaltuk az Uzsoki-szorost s ezzel az oroszokat egészen kiszorítottuk Ung vármegye területéről. Sőt csapataink benyomultak Galiciába is. Hasonló sikereket értünk el Zemplén vármegyében is. Eközben Sáros megyében álló csapataink is harcban állottak az oroszokkal.

Szikratávíró-állomás Bártfán, Przemysl és Bártfa összeköttetőállomása.

Részlet a leégelt homonnai főútról.

A harc változó szerencsével folyt, de az oroszok itt is visszavonulóban voltak.

Kétségtelen volt, hogy a betört orosz haderő — noha csapatainkkal szemben túlerőben volt — nem folytatta a támadást akkora erővel és olyan következetességgel, hogy abból a feltétlenül messzebbmenő előnyomulásra irányuló célzatot lehetett volna megállapítani. Egyre valószínűbbé vált, hogy az orosz betörés célja inkább csak az, hogy megállapítsa a Magyarországon levő haderő nagyságát és hogy minél több erőnk lekötésével támogassa a nyugatgalíciai és orosz Lengyelországi orosz támadó hadjáratot, melyek közül az utóbbit ellentámadásunk november közepén megakasztotta.

Valamennyi harc közül legnagyobb jelentősége a Zemplén megyében vívottaknak volt. Az oroszok a Laborca völgyében olyan rohamosan tódultak előre, hogy elérték Homonnát, vagyis ötven kilométernyire hatoltak be hazánk földjére. E térfoglalásuk révén erősen beékelődtek a Duklai- és Uzsoki-hágók közötti állásaink közé s a Laborca völgyének a Duklai horpadáshoz való közelségénél, valamint oldalozó helyzeténél fogva könnyen kellemetlen oldaltámadást intézhettek volna ezt az átjárót védő csapataink ellen. Fontos feladat volt tehát az oroszokat erről a területről kiszorítani. Az oroszok két irányból vonultak Homonnára: Mezőlaborcz felől a Laborca völgyén át és Nagypolányon, Czirókafalván és Szinnán a Cziróka völgyén át. Az oroszok arcvonala Homonna

körül s innen egészen Szinnáig mintegy húsz kilométernyire húzódott. Csapataink három oldalról nyomultak előre az orosz vonalak ellen. Több napon át való ágyúharc után november 27-ikén kezdtük meg a főtámadást az oroszoknak Homornánál álló jobbszárnya és centruma ellen. Először a Homonna előtti lövészárkokból vetette ki az oroszokat egyik honvédezredünk nagyszerű éjjeli szuronyrohamával. A közben megkezdett átkaroló mozdulat napközben annyira előrehaladt, hogy a késő délutáni órákban három oldalról intézhetünk általános szuronytámadást a homonnai jobbszárny ellen, mely nemcsak kivetette helyéből ezt a szárnyat, hanem csapatkereteit is széjjelszórta. Az oroszok fejvesztetten menekültek Homonnáról.

Ugyanezen a napon az oroszoknak Szinnánál álló balszárnyát is döntő csapás érte: egyik Uzsok felől visszaérkezett csapattestünk, mely ott feladatát már győzelmesen elvégezte, váratlan támadással elűzte az oroszokat s bevonult Szinnába. Az oroszok visszavonulása itt a kétségbeesett menekülés minden jelét mutatta. Mivel útjuk a Cziróka völgyén át csapatainktól el volt zárva, nagyobb részük hallatlan fáradalmak között Mezőlaborcz felé futott, míg más részük széjjelszóródott a hegyekben és erdőkben, ahol még egy hét múltán is elfogtak ilyen tévelygő orosz katonákat. December első hetének végén már Mezőlaborcz is újra a miénk volt s az oroszok kivonultak Zemplén területéről. Sáros megye északi részében a Bártfa körül

vívott harcok voltak a legjelentősebbek. Itt csapataink Bártfától kissé délre foglaltak állást, és nemcsak megállították az oroszokat, hanem hosszas harcok után visszavonulásra is kényszerítették, úgy hogy december első hetének végén csapataink újra bevonultak Bártfára,

azoknak a városoknak és községeknek lakossága is, amely esetleg ki lesz téve az orosz megszállásnak, sokkal jobban jár, ha otthonában marad. A multkori orosz betörés alkalmával is kitűnt (például Máramarosszigeten is), hogy főleg az elmenekült lakosság vagyoná van pusztításnak

kitéve. Az otthonmaradottaknak nemcsak személyét nem bántották, hanem vagyonát sem dúlták fel.

Azokat a nem katonaköteles lakosokat tehát, akik bevárják az orosz megszállást és nyugodtan viselik magukat, kevesebb károsodás fenyegeti, holott a menekülők télvíz idején és a mai drágaság mellett előreláthatólag súlyos nélkülözéseknek és szenvedéseknek lesznek kitéve.

Mindezek alapján, úgy ahogy a porosz

Menekülők egy vasúti állomáson Bártfa vidékén.

majd követték a visszavonuló oroszokat, akik a Duklai-hágón át menekültek Galiciába.

Úgy Sárosban, mint Zemplénben az oroszok kivonulása utóvédharcok között történt, amelyekben csapataink mindenütt győzelmesen harcoltak és sok orosz foglyot ejtettek. Ung megyében, az Uzsoki-szorosnál szintén ki volt szorítva az ellenség, úgy hogy a Boroevics-hadsereg védelmi szakaszán december első harmadának végén újra nem volt ellenség magyar területen.

RIADALOM A FELVIDÉKEN.

A közönség e megnyugtató hírek mellett is annyira nyugtalanodott és olyan tömegesen készült menekülésre, hogy Tisza István gróf miniszterelnök szükségesnek vélte a határszéli vármegyék főispánjaihoz a következő — a közönségnek szánt — leiratot intézni:

»Miután úgy értesülök, hogy a kárpáti szorosokban folyó harcok hírére a vármegye lakosságának tetemes része menekülni készül, felhívom méltóságodat, igyekezzék a helyi lapok útján és más alkalmas módon meggyőzni a közönséget ennek az eljárásnak hátrányairól és veszélyeiről.

kormány Kelet-Poroszországban tette, a magyar kormány is nyugodt maradást tanácsol a lakosság mindazon tagjainak, akiknek valamely különös okuk nincs az ellenség haragjától félni:

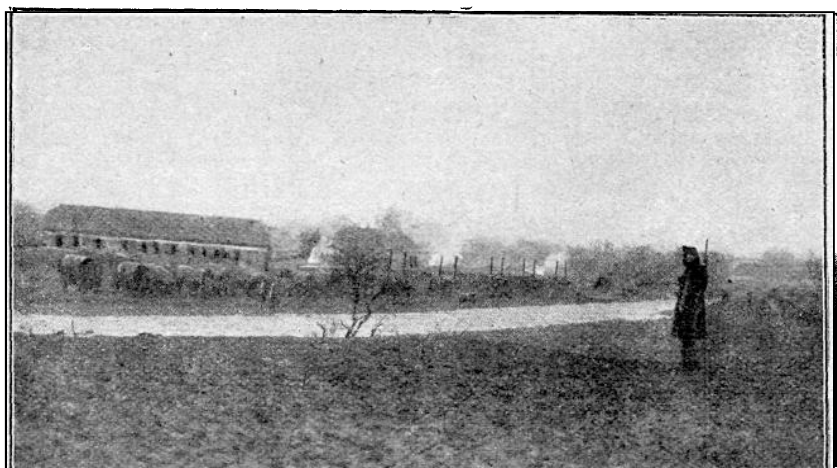
Felkérem méltóságodat, hogy e sürgönyöm tartalmát a vármegye területén lévő katonai parancsnokságokkal is közölni szíveskedjék.»

A közönség azonban csak nem akart megnyugodni. December első napjaiban híre ment az északkeleti vármegyékben, hogy az oroszok ugyan visszavonultak a homonnai vereség után, de az országhatár mentén azért újra nagyobb tömegekben vonulnak fel, egy erősebb orosz hadoszlop pedig Sáros vármegye északkeleti részét szállta meg. Mivel pedig mind Zemplénben, mind Sárosban több, az ország határához közelfekvő község kiürítését rendelte el a katonai hatóság és az e vármegyék északi részén fekvő kórházakból a sebesülteket elszállították, a nyugtalanság egyre fokozódott. Sztropkóra bevonultak az oroszok. Eperjesről, Bártfáról eltávolították a hatósági pénztárakat, irattárakat s a tisztviselők elutaztak, ami természetesen a vagyonosabb osztály körében is számos család elutazását vonta maga után. De már december 5-én újra kiszorítottuk az oroszokat Sztropkóról és a vasúti forgalom

Bártfáig és Orlóig helyreállt. A tisztviselők ekkor visszatértek Eperjesre és Bártfára. A Beszkidekből is kivertük az oroszokat és ötszáz foglyot ejtettünk. Csapatunk az egész vonalon a határ felé szorították vissza az oroszokat, akik haderejük zömét a galíciai oldalra vonták vissza. Sáros megyében már annyira helyreállt a nyugalom, hogy az állami hivatalok a vármegye északi részébe is visszatértek s a lakosság is kezdett visszaszivárogni. Zemplén megyében Homonnától északra még egyes pontokon nem mozdultak ki az oroszok hadállásaikból, de a sztropkói főszolgabíró december 10-én újra elfoglalta hivatalát. Ung megyében közvetlenül a határszáron mutatkoztak oroszok, Beregben egyáltalában nem. Máramarosban a körösmezői és visóvölgyi határokon nem tüntek fel oroszok. Ekkor ugyanis már érezhetővé vált a Kárpátokban nyugatgalíciai sikeres támadásunk visszahatása s az oroszok a Kárpátokból Galícia területére vonták vissza haderejüket. Sorra szabadultak fel ezekben a napokban az orosz invázió alól Bártfa, Mezőlaborecz, Sztropkó stb. Az utóbbi két helyen már napok óta a mi csapataink voltak a helyzet urai.

AZ OROSZOK SÁROS MEGYÉBEN.

Sáros vármegye határszéli községeinek megszállása után december elsején körülbelül ezer főnyi orosz katonaság vonult be Bártfára. A

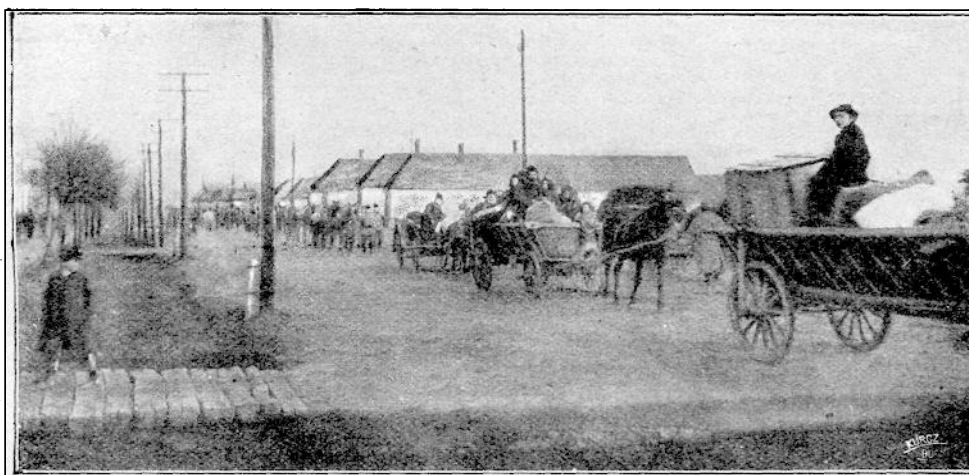

Tábori járőr Nagymihály vidékén.

csapat a 45., 79., 13. és 46. számú orosz gyalogezred legénységéből állt vegyesen. A hadsereg zöme nem jött be a városba s ez a csapat nem pusztított. Így a város sértetlen maradt. Ami azonban megtetszett az oroszoknak, azt mindjárt első nap szó nélkül elvették. Másnap élelmiszereket harácsoltak és raktak szekerekre s a megtelt szekereket azonnal útnak indították Galícia felé. Teménytelen vágómarhát is elhajtottak. Mindent sürgősen tovább küldtek a főszereghez északra, amiből nyilvánvaló volt, hogy ez a csapat idáig csak azzal a feladattal jött, hogy a hadsereg számára harácsoljon. Bártfa-fürdőt teljesen kirabolták. Senki se mert az utcára kimozdulni. A rablásban tiszték is részt vettek. A szállásaikon feltörték a fiókokat és pénzt és érték tárgyakat kerestek. December 3-án kezdtek az oroszok Bártfáról kivonulni. A gyalogság egy része Zboróra vonult vissza s a Bártfa

vidékén visszamaradt oroszok a falusi népnek potom pénzért eladták a rabolt holmit. Az sem volt ritka eset, hogy valakinek eladtak egy rabolt dolgot s azután este újra felkeresték és visszavették tőle. A pénzt azonban nem adták vissza.

December 4-én reggel Bártfán távoli ágyúdörgés moraját lehetett hallani. Nyugat felől ekkor nagy orosz csapattömegek

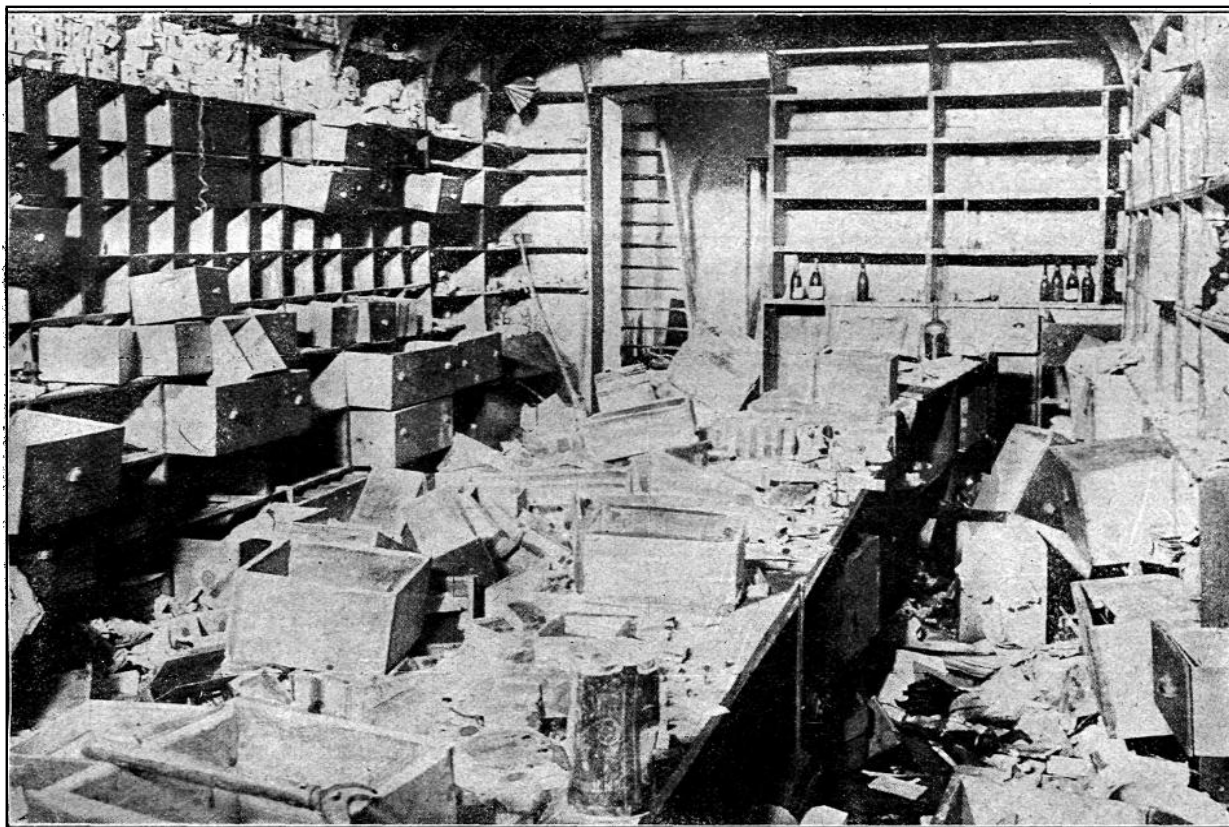

Menekülők Homonnán.

hogy meglepetésszerűen olyan területen törhessenek be, amelynek védelme éppen ezért, mert járhatatlan vidék, kevésbé volt előkészítve. November 21-én átengedtük a lupkovi alagutat és kiürítettük Mezőlaborczot. Egyidejűleg a vármegye keleti határát is előzőnlötte az ellenség, a Jablonkai-hágó környéken is behatoltak és megszállták a Cziróka völgyének északi részét, ezzel biztosítva a Szinnán át Homonna

időzés után. December nyolcadikán már Sztropkó, Mezőlaborcz és egész Zemplén megye mentes volt az orosz áradattól. Seregeink mind a Duklai-szoroson, mind a mezőlaborci vonalon galicai területre üldözték tovább az oroszokat, de ezek a harcok már a nagy kárpáti hadjáratba kapcsolódnak be.

Legnagyobb pusztítást az oroszok Zemplén vármegye területén vitték véghez. A vas-

Az orosz garázdálkodás nyomai egy bártfai boltban.

felé irányított előnyomulást. November 23-án érték el az oroszok Homonnát, de ott már szembetalálkoztak a mi csapatainkkal, akik az oroszokat egyfelől Barkó irányából erős ágyútűz alá fogták, másfelől Ung megyéből, a nagyberezna—takcsányi vonalon oldalba támadták. Huszonhetedikén már összeomlott az orosz támadás, megkezdték a visszavonulást, mely súlyos veszteségek közt csakhamar meneküléssé fajult. Ugyanekkor folytak le Sáros vármegye területén a Duklai-szoroson és környékén betört orosz haderő elleni harcok. Az oroszok november végén Felsővízközéig jutottak el s onnan az Ondava völgyében Sztropkóig hatoltak, ahonnan a hetedik hadtest József főherceg vezénylete alatt verte ki őket négy napi ott-

utakat, hidakat, utakat szétrombolták, házakat gyújtottak fel, mindent elraboltak. A lakosság zöme elmenekült. A néhol megmaradt szarvasmarhával együtt minden lovat is összetereltek és elhajtottak Galiciába. Semmiért se fizettek s aki panaszkodott, azt megverték vagy felkoncolták. Homonnán több ház leégett. Azokban a házakban, amelyek félig-meddig ép-ségben maradtak, mindent szétromboltak, berondítottak, szét dúltak. Mezőlaborczon is csúnyán garázdálkodtak, a kisebb községekben pedig állati kegyetlenséggel pusztítottak, erőszakoskodtak. És mindenütt gyujtogattak. A Laborcz-hidat felrobbantották, az állomási épületeket felgyújtották, a berendezési tárgyakat, váltókat, vasúti anyagot megsemmisítették,

még pedig nyilvánvalóan szakértő vezetés mellett, rendszeresen. Mezőlaborczon nem volt lakóház vagy üzlet, amelyet ki ne fosztottak volna. Gróf

Hoyos főszolgabíró lakását feldúlták, mindent szétromboltak s amikor a gróf később visszatért, a feldúlt lakásban egy idegen zongorát talált, melyet az orosz tisztek egy más lakásból hurcoltattak oda, hogy zeneszó mellett mulathassanak. A hivatalokban az összes

hivatalos iratokat és könyveket elégették, szétépték, kihajigálták az utcára. Mezőlaborcz később az utcai harc következtében is sokat szenvedett, amikor ugyanis az oroszok visszavonultak, a várost a visszavonulás fedezésére egy félóraig még tartani igyekeztek. Ekkor az egyik házba egy gránát is becsapott s több ház leégett.

Igy garázdálkodtak az oroszok a második zempléni betörés idején.

A BOROEVICS-SEREG TÁMADÁSA.

Mialatt ezek az események történtek a Kárpátokban, Nyugat-Galiciában hirtelen megfordult a harctéri helyzet. A Krakó körlete ellen előnyomult oroszok tudvalevően megakadtak

A Laborcza-híd Laborczrét mellett, melyet az oroszok felrobbantottak.

Krakó várának legszélső védelmi vonalán. Hogy támadó erejüket növelje, az orosz hadvezetés Bruszilov tábornok kárpáti hadseregéből erősítéseket rendelt Nyugat-Galiciába. Ez erősítések elküldéséről hadvezetésünk idejekorán értesülést szerzett nemcsak felderítőszolgálatunk útján, hanem orosz foglyok vallomásaiból és az orosz seregeknek a kárpáti harcokban tanúsított magatartásából is. A december 5-ikén és 6-ikán szerzett ez értesülések szerint ezek az orosz erősítések már útban voltak, hogy megzavarják azokat a hadműveleteinket, amelyekkel hadvezetésünk délről intézett oldaltámadást az oroszok ellen. Boroevics tábornok parancsot kapott, hogy 8-ikán kezdje meg az általános támadást a szemben álló orosz csapatok ellen.

A kárpáti hárévonálnak Dukla és Uzsok közötti szakaszán tehát az ott álló csapatok vitéségén felül a mi nyugatgaliciai offenzívánk szerezte meg az első megkönnyebbülést. Ezt a pillanatnyi helyzetet ki kellett használni. A Boroevics-sereg támadásának előmozdítására hadvezetésünk e sereg nyugati szárnyán, Lubotény-nél, Bártfától nyugatra mintegy 50 kilométernyire a Poprád völgyében, újerőcsoportot gyűjtött össze. A vasúton odaszállított csoportnak az volt a feladata, hogy a Poprád völgyében észak felé, egyenesen Neu-Sandec irányában nyomuljon előre, közben

Mezőlaborcz. A leégett pályaudvar.

Tüzéreink átkelnek a megáradt Laborezán.

együttműködve a Bártfa felől északnyugatnak és északnak ugyancsak Neu-Sandec felé, valamint északkeletnek Dukla felé előnyomuló Boroevics-féle oszlopokkal.

A *Boroevics-hadsereg* december 8-ikán megkezdte általános támadását s mindjárt kezdetben sikerrel nyomult észak felé. Ez alkalommal vertük meg az oroszokat *Bártfánál*. Az itt álló oroszok válságos helyzetbe kerültek. Boroevics délről és délkeletről szorongatta őket, míg a lubotényi csoport nyugat felől végzett átkaroló mozdulatot. A bekerítés elől az oroszok azzal menekültek meg, hogy egyrészt északra, *Zboró*, másrészt keleti irányban *Vizköz* felé idejekorán kitért.

Boroevics e siker után folytatta előnyomulását észak felé, ugyanakkor azonban a hadvezetés parancsára jelentékeny erőket küldött *Neu-Sandec* felé. E hadműveletnek az volt a célja, hogy őket verjen a nyugatgalíciai és a kárpáti seregek közé, megakadályozza, hogy a Bruszilov-féle 8-ik orosz sereg csapatait áttolhassák a lapánov—limanovai harc vonalra. Ezenfelül ez a beékelődött csoportunk két irányban is az oroszokra nézve veszedelmes tevékenységet fejthet ki. Ha *Neu-Sandec* alatt nyugatra kanyarodott, hátba támadhatta a Limanovánál felvonult orosz 8-ik hadtestet, ha pedig keletre fordult, akkor

lovasság néhány gyalogzászlóaljjal, *Rytótól* északra, tehát a főcsapattal egymagasságban megtámadott egy orosz ezredet, amelynek tüzésége is volt. Mind a két támadás meglepetésszerű volt és hátukban érte azokat az orosz csapatokat, amelyek *Neu-Sandec* és *Alt-Sandec* felől déli megkerülést akartak végrehajtani nyugatgalíciai seregünk limanovai szárnya ellen. December 9-ikén és 10-ikén állandóan harcban állott a Szurmay-csoport az oroszokkal és igen jelentős befolyást gyakorolt szakadatlan támadásaival, amelyek az oroszoknak *Neu-Sandectól* délre mindössze

a Duklánál álló orosz seregeket, s ezzel az oroszok kárpáti arcvonalának legfontosabb szakaszát foghatta oldalba.

A nagyjelentőségű feladattal megbízott csoport, melynek élén *Szurmay* altábornagy állott, bámulatos szívóssággal végrehajtott erőltetett menetelés után már december 9-ikén megjelent *Krzyzovka* községen túl s ott megtámadta az ellenséget. Ugyanekkor a Szurmay-csoport bal oldalvédje,

Katonai szolgálatot teljesítő csendőr és pénzügyőr Bártfa mellett.

Révész és Biró felv.

Felvonuló csapataink a bártfai országúton.

Révész és Bíró felv.

15 kilométernyire eső, tehát igen érzékeny vonalait érték.

Eközben a Boroevics-hadsereg többi, a Szurmay-csoporttól keletre harcoló csapatai egyenesen északi irányban erős harcok közepette nyomultak előre, kiszorították az oroszokat a Kárpátokból s már december 11-ikén eljutottak a Neu-Sandectől kelet felé *Gribov*, *Gorlice* és *Zmigrod* városokon át húzódó vonaltól délre, s e városokat megközelítették. A Poprád-, a Kamienica-, Ropa- és Vysloka-folyók völgyeiben való ez a győzelmes előnyomulásunk nemcsak az oroszok kárpáti frontját szorította hátra, galíciai területre, hanem megingatta nyugatgalíciai hadseregük állásait is. Ez a Kárpátokból kiindult, délről való oldal-támadás közel száz kilométer hosszúságú vonalon fenyegette átkarolásával a San-folyótól nyugatra álló orosz seregeket s hamarosan meghozta a döntést.

Vezérkarunk már 12-ikén jelenthette a kárpáti csatáról:

»A télies hegyvidék minden nehézségei mellett is csapataink a Kárpátokban folytonos győzelmes ütközetek köze-

pette feltartóztatlanul folytatják előnyomulásukat. Az ütközetekben tegnap 2000 orosznál többet fogtak el. A lupkovi hegyvidéktől nyugatra eső szorosok ismét birtokunkban vannak.«

Másnap pedig már arról adott hírt, hogy a Kárpátokon át előnyomult csapataink — ismét többszörös harcok közt — erélyesen folytatták az ellenség üldözését.

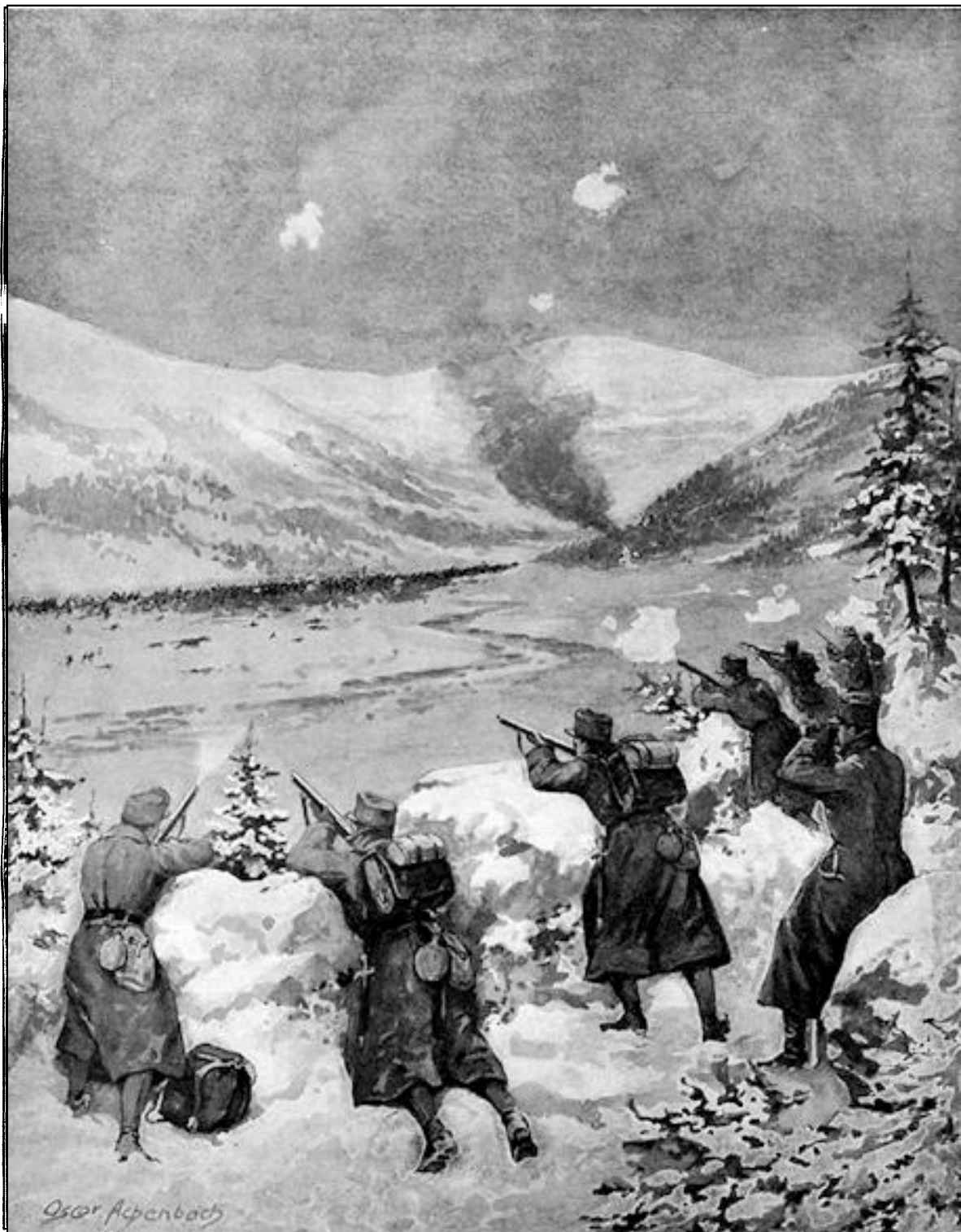
Az oroszok ugyanis nemcsak súlyos veszteségeik folytán, hanem mert stratégiai és taktikai helyzetük az egész galíciai és kárpáti vonalon igen veszélyessé vált, megkezdték az általános visszavonulást még december 11-ikéről 12-ikére virradó éjjel.

Először a *lapanov—limanovai* front omlott össze és hátrált nagy gyorsasággal a *Dunajec*-folyó alsó folyásáig. A Neu-Sandecben elhelyezett orosz csapatok elmenekültek s a városka területén december 12-ikén egyesült újra galíciai és kárpáti frontunk, amelyben a november elején végrehajtott visszavonuláskor annyira elszakadt egymástól.

József Ferdinánd főherceg és *Boroevics* hadseregei ilyképpen érintkezésbe lépve egymással, azonnal megkezdték a visszavonuló ellenség általános üldözését, mely gyors és erélyes végrehajtása folytán rohamos térfoglalásunkra vezetett Galiciában. December 13-ikán elfog-

Orosz foglyok megmotozása Bártfán az orosz betöréskor.

Meglepő oldaltámadás a Kárpátokban visszavonuló orosz sereg ellen.

Achenbach O. rajza.

Felvonuló csapatok a zborói Rákóczi-kastély ablakából nézve.

Révész és Biró felv.

laljuk *Gribov*, *Gorlice* és *Zmigrod* városkákat, 14-ikén bevonulunk *Dukla* városkába s 9000 orosz foglyot szállítunk az ország belsejében levő fogolytáborainkba.

S mialatt nyugatgalíciai csapataink egyenesen nyugat felől nyomulva előre megállanak a Dunajec alsó folyásánál, ahol álló harcok fejlődnek ki, azalatt kárpáti hadseregünk széles, százötven kilométernyi vonalban támadva, folyton veri az orosz utóvédeket s 15-ikén eléri már a *rajbrot—jaslói* vonalat. Azok az oszlopai tehát, amelyek a Dunajec középfolyásától keletre, *Sandec*, *Gribov*, *Gorlice*, *Zmigrod* és *Dukla*ból törtek észak felé, az oroszok Dunajec-menti állásait délről való oldaltámadással és átkarolással fenyegették, nyugati szárnyukkal december 20-ikán már *Tuchovig*, *Tarnov*tól délre mintegy 25 kilométernyire jutottak el.

HARCOK LUPKOVTÓL UZSOKIG.

Mialatt a *Boroevics*-sereg nyugati fele ilyen rohamosan nyomult előre, a keleti fél, mely a *Duklai*- és *Uzsoki*-hágók között szorította hátra az oroszokat, a magyar határokon

túl jutva, a Kárpátok galíciai lejtőin erősebb orosz ellentállással került szembe. A visszavonulásukat fenyegető ez előnyomulással szemben az oroszok kénytelenek voltak nagyobb erőket odavetni és makacs ellentállást kifejteni. Az oroszok vonala *Zaklicy*től délkeleti irányban *Krosnón* át húzódott és *Liskótól* délre elhaladva tovább vonult *Uzsoktól* északra.

Az orosz ellentállás először ezen a vonalon érvényesült igen hatékonyan. Ám azért a vonal nyugati felén *Zaklicy*n és *Krosno* között kivetettük az oroszokat védelmi állásaikból. A vonal keleti felén, tehát a *Lupkovi*-szoros vidékétől az *Uzsoki*-szorosig a mi támadásunk csak nehezen haladt előre. Aminek oka nemcsak az oroszok intézkedéseiben keresendő, hanem a magunk hadászati helyzetéből is folyt. Miután nyugatgalíciai offenzívánk sikere felől a döntésnek a *Dunajec—Biala—Vyslóka*-folyók között, tehát a *Duklai*-szorostól nyugatra kellett megtörténnie, természetes volt, hogy erőink javát ide csoportosítottuk s a *Duklai*-szorostól keletre, tehát a *lupkov—uzsoki* szakaszon csak gyengébb erőket hagytunk. Különbben is a mi arcvonalunk-

Vonatsapatok egy felvidéki községben a második orosz betörés idejében.

nak érzékeny része a szepes—sárosi határon húzódott. A zemplén—ungi határszakaszon az oroszoknak még nagyobbarányú előretörése sem zavarhatta lényegesen a mi általános harctéri helyzetünket. Az oroszoknak december első harmadában bekövetkezett általános visszavonulása, illetve a Boroevics-féle nyugati kárpáti hadsereg általános előnyomulása természetesen a Lupkovi-szorosnál is előrevitte arcvonalunkat Zemplén megye földjéről galiciai területre, Liskó irányában.

Ugyanebben az irányban nyomultak előre azok az oszlopaink, amelyek a Cziróka-folyó völgyéből Szinna felől Nagypolányon át szorították vissza az oroszokat s most a nagypolány—cisna—baligródi út mentén harcoltak.

Tovább keletre a november végén visszafoglalt Uzsoki-szorostól északra, jó messzire bent Galícia területén állottak a Boroevics-hadsereg szélső balszárnyának csapatai, a Stryj völgyét fenyegetve.

A mi csapatainknak ez az előnyomulása igen érzékenyen találta az oroszokat, mert útjuk a Lupkovi-szoros és Cisna felől Liskón át, Uzsok felől pedig Turkán át a körülzárt Przemysl felé vezetett. A már említett okok mellett ez volt egyik főoka annak, hogy az orosz hadvezetőség a nyugatgaliciai lekötöttség mellett aránylag jelentékeny erőket vetett a

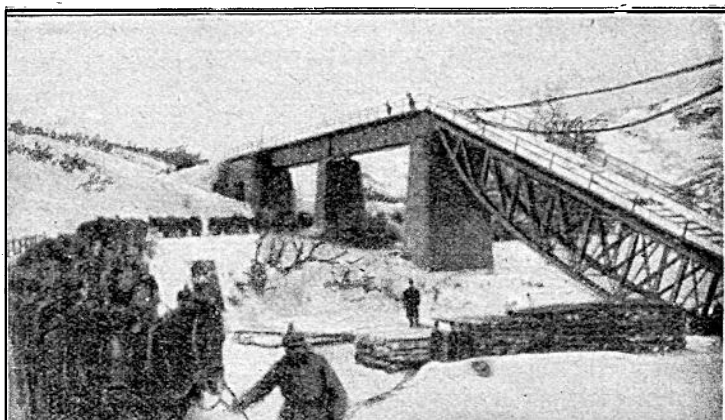
lupkov—uzsoki szakaszra és szívós harcot folytatott itt. Hisz az itt harcoló osztrák-magyar csapatok légvonalban csak körülbelül 80 kilométernyire állottak Przemysl várától. Ha előretörésük sikerül s egybeesik a várórség kirohánásával, akkor könnyen megtörténhet, hogy a körülzárt várórség újra közvetlen érintkezésbe jut a tábori seregekkel, az ostromló gyűrű s az oroszok kárpáti harcvonala megtörik s az orosz seregekre háruló egyéb stratégiai következményeken felül maga a körülzárt erősség is felszabadul. Az orosz hadvezetőségnek ettől annál inkább tartania kellett, mert a przemysli védősereg állandóan nyugtalanította kitöréseivel az ostromlókat, sőt egy-egy ilyen kirohánása olyan nagyszabású volt, hogy az oroszoknak nyílt csatában is súlyos veszteségeket okozott. Amint ez egyik későbbi fejezetünkben részletesen olvasható.

Mindezeknek a körülményeknek tudható be, hogy mialatt a Lupkovi-szorostól északkeletre, Csnánál állandóan erős harcban állván, vonalainkat nagyban-egészben megtartottuk, addig az Uzsoki-szorosnál többízben voltunk kénytelenek visszavonulni. November 26-ikától, amikor az Uzsoki-szorost másodszor foglaltuk vissza, ez a fontos kárpáti átjáró többízben gazdát cserélt. Rövid idővel, alig egy héttel a szoros visszafoglalása után kényte-

lenek voltak csapataink a szorost újból kiüríteni. Ám azonnal újra támadásba mentünk át, s a borzalmas téli időjárás ellenére december 5-ikén sikerült ismét, immáron *harmadszor* visszafoglalnunk az Uzsoki-szorost. A sikerben nagy része volt annak, hogy a hadvezetőség rendelkezései szerint együttműködött a Fenyvesvölgy felől előnyomuló főcsapat-tal a szomszédos csoport, a Pflanzler-Baltin-hadseregnek Uzsoktól keletre működő s Hoffmann altábornagy vezetése alatt álló csoportja. Ennek egyik különítménye ugyanis, mely Guillaume alvezédes parancsnoksága alatt Bukócznál, Uzsoktól délre mintegy 25 kilométernyire állott, oldalba, illetve hátba támadta az uzsoki állásokat védő oroszokat.

Ám december 6-ikán csapataink tülerős orosz csapatok ellentámadása folytán ismét kénytelenek voltak feladni az elfoglalt szorost, amelyet azután az oroszok meg is tartottak december végéig, amikor — a hónap 26-ik napján — negyedszer is elfoglaltuk.

Hadvezetőségünk ezekkel a harcokkal kétségtelenül elérte célját: nemcsak Magyarország területét védte meg az orosz seregek által való előzönléstől, nemcsak az általános hadászati érdekből fontos utakat zárta el az oroszok elől, hanem annyi erejüket kötötte le állandóan, hogy az oroszok sem a przemysli ostromló seregtől, sem a Kárpátoknak közép- és keleti szakaszáról nem vehettek számbavehető erőket a nyugatgalíciai és a déllengyelországi harctérre.

A csapataink által fölrobbantott hajásdi Ung-híd.

Szomorj Emil felv.

A KELETI-KÁRPÁTOK VÉDELME.

Az Uzsoki-szorostól keletre eső Erdős-Kárpátok vidéke, bárha a november—decemberi északi nagy csatától távol esett s azzal kölcsönhatásba nem kerülhetett, mégis állandó harcok színhelye volt. Az orosz hadvezetőségnek nem lehetett az a gondolata, hogy erről a területről befolyásolja a Krakó és Thorn közötti vonaltól keletre folyó lengyelországi nagy csatát. Hogy mégis szünet nélkül nyugtalanította hazánk északkeleti vármegyéit, Ungot, Bereget, Máramarost és Bukovinát, azt inkább politikai és diplomáciai szempontok teszik érthetővé. A katonai szempont kétségtelenül másodrendű volt ezekben a műveletekben, mert a fontos kárpáti állásoknak ilyen nagy kerülővel való átkarolását megvalósíthatónak az orosz

hadvezetőség nem gondolhatta. Annyit mindenesetre elért, hogy ezeknek a területeknek, de különösen Erdélynek és a Tisza völgyének védelmére bizonyos mennyiségű csapatunkat lekötötte.

Hadvezetőségünk természetesen csak aránylag kisszámú sereget és nagyobbára csak másodrendű felszerelést bocsáthatott ennek a több mint 450 kilométer hosszú kárpáti szakasznak védelmére. Megtette a lehető, de egy pillanatra sem ragadtatta magát arra, hogy e távoli

Az Uzsoki-magaslat, amelyért annyi vér folyt.

Révész és Biró felvétele.

vidékek kedvéért a főharcteret gyengítse. Hisz az erőknek túlságos megosztásával egyenesen az orosz hadvezetőség számítását igazolta volna, mely a maga roppant túlerejében állandóan a harc vonal mentél inkább való meghosszabbítására törekedett. Hadvezetőségünk tehát éppen csak a legszükségesebb erőket osztotta be a keleti vidékek védelmére. Ám, ami hiányzott számban és felszerelésben, azt pótolták katonáink odaadással, szívóssággal, a bátorságnak és önfeláldozásnak csodás megnyilatkozásaival, vezéreink pedig bámulatraméltó szervezőerővel és taktikai okossággal.

Jól tudjuk, mint alakult ki a *Pflanzer-Baltin* tábornok vezérlete alá rendelt hadsereg-csoport. Csendőrörök, pénzügyörök, népfölkelőzászlóaljok, lengyel és ukrainai légiók, közbe egy-egy kisebb osztag a rendes hadseregből, régi ágyúk, régi fegyverek: így támadt a *Pflanzer-Baltin*-hadsereg-csoport, mely a védelmére bízott terület szaggatottsága, az egyes területeknek, folyó- vagy völgyszakaszoknak egymástól való földrajzi elkülönültsége folytán önálló parancsnokságok alatt működő csoportokra oszolvá végezte el az északkeleti magyar határok és Bukovina védelmét hosszú hónapokon át.

Ilyen önállóan működő csoport volt a *Hoffmann* altábornagy parancsnoksága alatt álló seregrész, amely már az oroszok első kárpáti betörése alkalmával megalakult, azóta állandóan harcban állott, az októberi offenzíva idején mélyen benyomult keleti Galiciába az Opor völgyén át s ott Skolenél november elejéig harcban állott az állandóan túlerőben levő oroszokkal. A mindössze négy dandárból (12., 129., 130. és 131. számúak) alakult csoport 150 lovassal és 42 ágyújával s egy páncélvonalával mindössze 19.000 harcosból állott. Ez az aránylag kicsiny erő november elején az általános visszavonulás idejében azt a roppant feladatot kapta, hogy vonalát hátrább vonva, a Kárpátok mentén az Uzsoki-szorostól a Viszkovi-hágóig terjedő, tehát 80 kilométer hosszú szakaszt fedezze.

A feladat teljesítésére elsősorban a minden oldalról előnyomuló oroszok elől való visszavonulást kellett megoldani. A november 7-ikéről 8-ikára hajló éjszakán megkezdett visszavonulást szerencsésen végrehajtották, hála az utóvédeknek, amelyek egyike *Farkas* huszárkapitány, másika *Burgasser* ezredes vezetése alatt nyolc napon át tartóztatták fel az utánuk nyomuló ellenséget. A *Hoffmann*-csoport zöme ezalatt elérte a Vereczkei- és a Beszkid-szorost. A csoport bal oldalvédje *Linde*

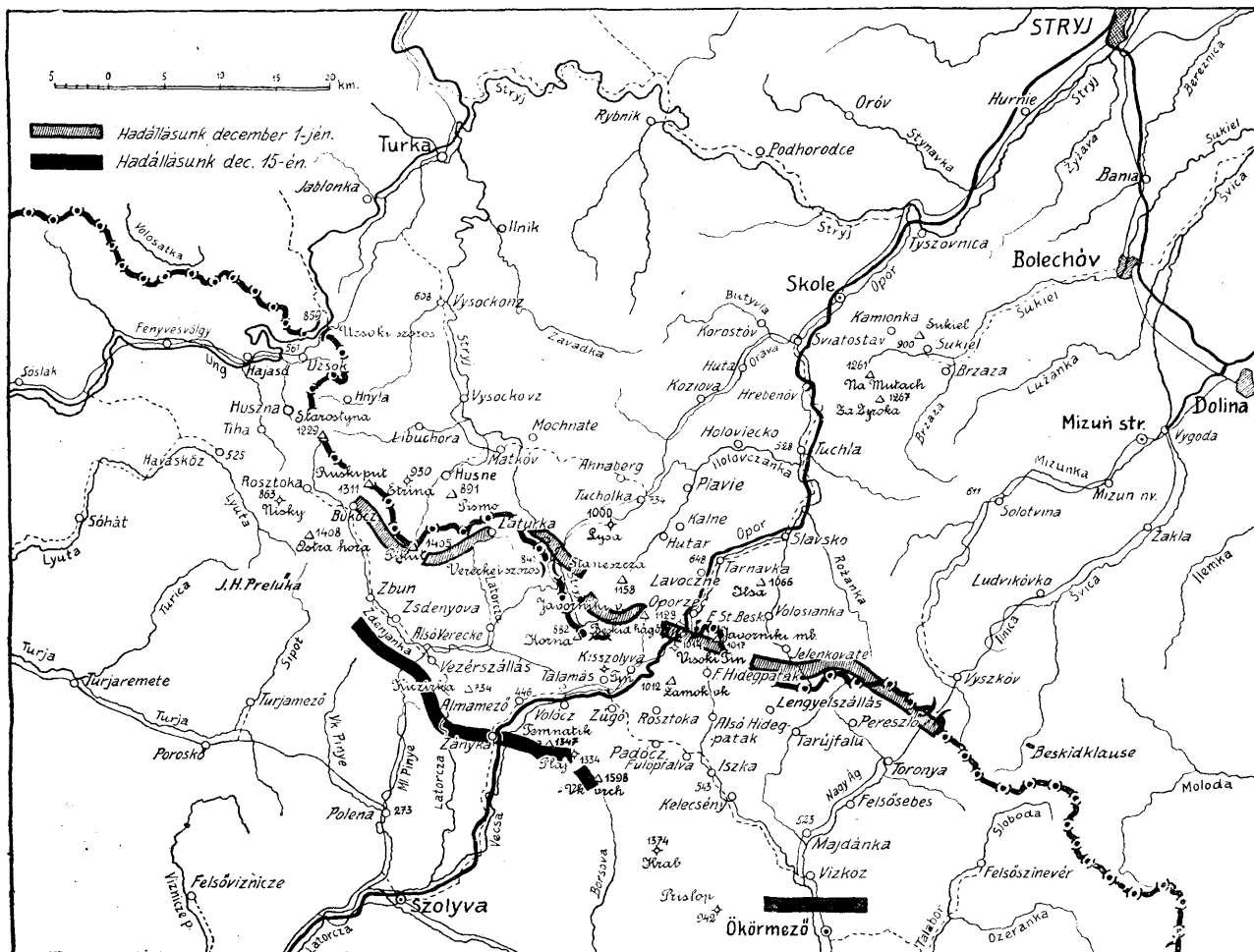
őrnagy parancsnoksága alatt védte a Solotvina és Ludvikovka (Leopoldsdorf) melletti völgy-szorosokat, amelyek a Viszkovi-hágóhoz nyitottak volna utat, amelytől északra a csoport jobbszárnyának, a 12-ik dandárnak kellett védelmi állást elfoglalnia *Janicsék* vezérőrnagy parancsnoksága alatt. A balszárnyat ezalatt a Vereczkei-hágótól meghosszabbították Uzsok felé, mely irányban *Guillaume* alezredes vegyes különítménye egészen Uzsoktól 15 kilométernyire nyomul előre s fedezi a csoport baloldalát és hátát.

Alighogy a 19.000 főnyi csapat a 80 kilométeres vonalon így el volt osztva, fedezve az Uzsoki-szorostól a Viszkovi-szorosig a Vereczkei- és a Beszkidi-hágón kívül az összes kisebb szorosokat és átjárókat, a csapatok hozzáfogtak a tábori erődítések elkészítéséhez s különösen a Vereczkei-, Beszkidi- és Viszkovi-szorosokat és a közöttük levő hegyvonulatokat erődítették meg. A harcban nem álló katonákon kívül a környék falvaiból való s egyéb helyekről odarendelt munkáscsapatok végezték el az erődítési munkát, úgy hogy a *Hoffmann*-csoport aránylag kitűnő főhadállásokban fogadhatták az ellenséget.

Ám hogy a védelmi harcot ne mindjárt a főhadállásban kelljen fölvenni, a csoportparancsnokság előállításokat készítettett az egész védelmi szakasz fontosabb pontjainak megfelelően. Ezekben az előállításokban s az azokból való folytonos támadó kitörésekkel a csoport három héten át feltartóztatta a több irányból koncentrikusan előnyomuló oroszokat, közben számos bravuros haditettet hajtva végre. Míg azonban az oroszok állandóan friss erőket kaptak és számuk a mieinknek majdnem háromszorosára emelkedett, addig a mi csapataink számára nem állt rendelkezésre nemcsak erősítés, nemcsak felváltó csapat, hanem még a harcok és betegségek folytán beálló fogyatékpótlása sem. A roppant fáradoalmak, az állandó harcok és erődítési munkálatok közepett elcsigázott derék népfölkelőket, akiket a kivételes, néha 20 foknál is nagyobb hideg elgyötört, már kímélésük okából is vissza kellett vonni a védettebb főállásokba. Ez a visszavonulás november végén történt meg s a csapatok következő elhelyezésére vezetett:

Toronyánál a Viszkovi-szoros védelmére a 12. népfölkelődandár egy különítménnyel a Sloboda-völgyben Felsőszinevértől északra;

a *Beszkid*en, egyúttal biztosítva a majd 20 kilométer széles térséget a 12. népfölkelődandárig, a 131-ik dandár;

A Hoffmann-csoport harci terepe és hadállásai.

Bálint János rajza.

a vereckei szakaszban a 129. dandár; Laturkánál és Pikutnál a 130-ik dandár; végül Bukócznál Guillaume alezredes egyes különítménye az Uzsok felé való védelem és összeköttetés céljából.

Ebben a főhadállásban fogadta a Hoffmann-csoport az oroszok újabb támadását. Az orosz támadás úgyszólván egyszerre érte a Viszkovi-szoros melletti Toronyától mint a csoport védelmi vonalának legszélsőbb keleti pontjától egész a Pikut-hegyig terjedő főhadállást. Mindenütt roppant orosz túlerő jelentkezett nagyszámú tábori és nehéz tüzérséggel. Az oroszok sem embert, sem löszert nem kíméltek, ennek ellenére a december 1-én megkezdett támadással csak december 5-ikén tudták elérni azt, hogy a Hoffmann-csoport jobbszárnya Toronyától mintegy tizenöt kilométernyire Ökörmezőhöz vonult vissza előkészített s igen kedvező második védelmi állásába, ahonnan az oroszok többé nem bírták kiszorítani. A Beszkidi-szorosnál álló csapataink és

Toronya között összeköttetést tartó zászlóaljnak ennek folytán szintén visszavonultak, de csak azután, hogy az oroszoknak súlyos veszteségeket okoztak.

A jobbszárnyal egyidőben a Beszkid- és Vereckei-szorosoknál levő központi állásaink, valamint a Laturkától nyugatra húzódó balszárny is legalább háromszoros erejű orosz sereg támadását volt kénytelen elhárítani. Végső elkeseredéssel folytak itt a harcok. A hideg 28–30 fokra emelkedett, ami annyival elviselhetetlenebb volt, mert fődött szállások a gyéren lakott vidéken nem voltak s tüzet gyujtani nem lehetett. A nagy hóban az öszvérek elakadtak, de az ágyúkat, gépfegyvereket, lövő- és élelmiszert mégis állandóan szállította a minden állati erőnél nagyobb, mert lelkes, öntudatos emberi erő. A katonák kis szánkokat ütöttek össze és azokon húzták fel a hegyekre a hegyi ágyúkat.

Az oroszok támadó ereje azonban egyre

volt tartaléka, bárha minden ponton szükség lett volna rája. Végül is a leginkább veszélyeztetett Beszkidi-szoroshoz küldték a csoport utolsó tartalékját, a Kossuczky hadnagy vezette zászlóalj. Tizenhat órányi szörnyű erőltetett menetelés után december ötödikén érkezett meg a zászlóalj, azonnal szuronyrohamra ment s irtózatos tusában leverte az oroszokat. A Beszkidi-állás egyelőre meg volt mentve: az orosz támadó csapat elpusztult, az életbenmaradottak, hét tiszt és 800 ember fogságunkba esett. A szép haditettért Kossuczky hadnagy vaskoronarendet és főhadnagyi rangot kapott.

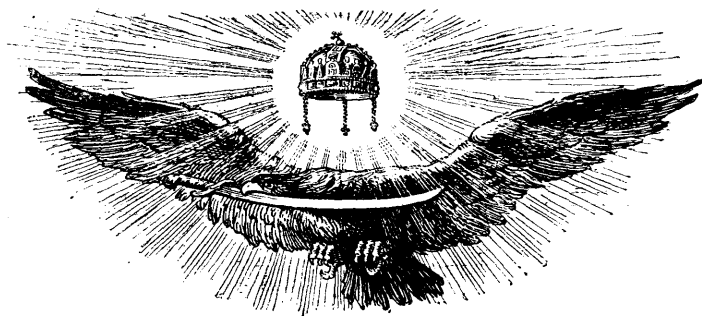
Am minden vitéség sem segített a túl-erő ellen. A Beszkidi-szoros és Toronya között álló erőink újabb kényszerű visszavonulása folytán az ellenség bejutott mintegy 20 kilométernyire a Nagyg és az Opor völgye közé s hátba készült támadni a beszkidi hadállásunkat. Ezért tekintettel a centrum és a bal-szárny szorongatott helyzetére is december 11-ikén, miután tizenegy napon át feltartóztatták és több ízben megverték a támadó ellenséget, a csoportparancsnokság elrendelte a visszavonulást, amelyet részben erős harcok között december 15-ikéig végre is hajtottak a legközelebbi védelemre alkalmas vonalig. Ez Szolyvától északra mintegy 20 kilométernyire, a Vezérszállástól és Volóctól délre levő magaslatokon húzódott és kitolt oldalvédeljeivel mintegy ötven kilométernyi szélességben zárta el a Latorczának és vízrendszerének völgyeit. A toronya—ökörmézői csapatokat ekkor működési területeinek félreeső volta miatt elszakították a csoporttól s közvetlenül a Máramarosszigeten székelő hadseregcsoport-főparancsnokság alá rendelték. A Hoffmann-csoport ebben az állásban kitartott másfél hónapon át, 1915 január végéig, amikor újabb osztrák-magyar és német haderők vonul-

tak ott fel újabb nagyszerű hadműveletek végrehajtására.

Ugyanezt a feladatot végezték el a Pflanzler-Baltin-hadseregcsoport többi csapatai is a Viszkovi-szorostól keletre eső és délkelet felé hajló további arcvonalon, máramarosi Kőrösmezőnél a Kárpátokon át vezető Jablonicza-szorostól egészen Bukovina déli részéig. Míg a november-decemberi nagy csata folyt Galiciában és Lengyelországban, az alatt e szélső keleti területen csak Bukovinában folytak nevezetesebb harcok. Kőrösmezőnél csak egy ízben, december közepén jelentek meg orosz csapatok, de határvédő csapataink elől ezek is hamarosan visszavonultak Delyatinon és Mikuliczynen át galíciai területre.

Bukovinában Czernovitznak november 27-én történt kiürítése után csapataink a tartomány déli részébe vonultak vissza s azt a Szucsava-folyó mentén elzárták az oroszok elől, akiknek minden előretörése e folyó völgyvonalában összeomlott. Pflanzler-Baltin tábornok, aki máramarosszigeti hadiszállásáról intézte a szélső keleti hadműveleteket, nemcsak az Erdélybe vivő, hanem a Máramaros déli részébe vivő kárpáti utakat is elzárta az oroszok elől a Czeremosz-folyó vonalának védelmével.

Legszélsőbb keleti szárnyunkon így tartottuk féken az orosz támadó kísérleteket, mialatt többi seregeink a német seregekkel együtt a főcsatatereken, Galiciában és Orosz-Lengyelországban folytonos diadalmas csatákban megverték az ellenséget s halomra döntötték az orosz hadvezetőség támadó terveit. Így vált lehetővé, hogy haderőink a harmadik északi nagy csatának eldőlését gyorsan követő negyedik északi csatában s a belőle fejlődő későbbi nagyszerű hadműveletekben a keleti szárnyakon teljesen fedezve vívhatták ki új meg új s egyre döntőbb győzelmeiket.

Helbing Ferenc eredeti rajza.